

НЕОБХОДИМА КОРЕКЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА ИНДИКАТИВНА ТЕМПОРАЛНА ПАРАДИГМА: ПЕРФЕКТ СЕ ОБРАЗУВА И ПОСРЕДСТВОМ ИМПЕРФЕКТНИ ПРИЧАСТИЯ

Красимир Кабакчиев

Резюме. Според повечето български граматики, както и според мнозинството автори, изследващи перфекта в българския език, индикативните му форми се образуват от аористни причастия, но не и от имперфектни. Това е неадекватна теза, която трябва да бъде коригирана. В статията се анализират голямо множество примери с перфектни форми, образувани от имперфектни причастия, изследват се релевантните особености в семантиката на перфекта, аориста и имперфекта и се прави категоричният извод, че българският перфект трябва да се разглежда като образуван и от аористни, и от имперфектни причастия.

Ключови думи: перфект; аорист; имперфект; ренаратив; конклузив

В българските граматики битува твърдение, според което индикативните форми на българския перфект се образуват посредством спомагателния глагол *съм*, спрегнат в сегашно време, и минало свършено (аористно) деятелно причастие от спрегаемия глагол (Bulgarian Academy Grammar, 1983: 318; Georgiev, 1991: 328; Nitsolova, 2008: 292; Pashov, 2013: 153 – 155). С други думи, перфект не се образува чрез несвършени (имперфектни) причастия. Според тази теза, чийто първоначален тласък е може би в основополагащия за българската темпорална система труд на Андрейчин от 1938 г. (Andreychin, 1976: 24), формите от типа *е нял, е учил, е работил* са перфект, но формите от типа *е неел, е учел, е работел* не са перфект, а са „нещо друго“ – за което обикновено се заявява, че е в сферата на модалността.¹⁾ Според Bulgarian Academy Grammar (1983: 324) това „друго“ е модална категория, изразяваща предположение или умозаключение. Повечето изследователи наричат формите от типа *е работел* не перфект, а имперфект, който е преизказан (ренаратив) или е предположителен/умозаключителен (конклузив), вж. Nitsolova (2008: 338); Pashov (2013: 155); Aleksova (2004). Maslov (1982: 277 – 278) назовава тези форми „преизказно минало-сегашно“.²⁾ В книга, специално посветена на българския перфект, Marovska (2005) почти не обръща внимание на формите, об-

разувани от имперфектно причастие (*канел съм се, учел е*). Отделя им няколко изречения и ги нарича дистантен имперфект³⁾, а образуваните от аористни причастия форми нарича дистантен аорист (Marovska, 2005: 83). Твърди, че аористната форма на перфекта е „правилна“, а формите с имперфектно причастие не просто могат да се заменят „с правилната“ форма, перфектната, а това винаги трябва да се прави (Marovska, 2005: 83). Неправилността на това схващане, на което Маровска е един по-категоричен изразител сред българистите, е разкрита по-долу чрез подробен анализ на езиков материал.

Тезата, че перфект не се образува от имперфектни причастия, се поддържа от голямото мнозинство българисти, но има и изключения, сред които Lindstedt (1985) и Rå Hauge (1999) – скандинавски българисти. Lindstedt заема компромисна позиция, наричайки перфекта от аористни причастия „нормален“, а перфекта от имперфектни причастия – „вторичен“. Причината за разграничението? Според автора обхватът на значенията на вторичните перфекти е по-ограничен от този на първичните (Lindstedt, 1985: 273). Rå Hauge (1999: 113) разглежда формите от типа *е говорел* като перфектни (т.е. перфект се образува от имперфектни причастия) и неутрални по отношение на свидетелствеността (както в израза *тук се е говорел български*), за разлика от свидетелски маркирания имперфект (както в *тук се говореше български*). Странното е, че Ро Хауге използва за тях термина перфектен прогресив.⁴⁾

Неадекватността на тезата, че перфект не се образува от имперфектни причастия и/или че такива форми са „неправилни“, лесно се разкрива след конструиране на подходящи изречения. Срв. (1a) и (1b) с форми за имперфектен перфект (перфект, образуван от имперфектно причастие) и аористен перфект (перфект, образуван от аористно причастие)⁵⁾:

- (1) а. Тревопасните динозаври **са се хранили**^{ИМПЕРФ} с растения
 б. *Тревопасните динозаври **са се хранили**^{АОРПЕРФ} с растения

Възможно е привърженици на тезата за невъзможността да се образува перфект с имперфектно причастие, да възразят, че перфектът с имперфектно причастие тук е някакво особено явление, свързано с по-специфичното значение на субекта *тревопасните динозаври* – генерично, или че формата *са се хранили* не е перфект, а нещо особено, модално – ренаратив, конклузив и пр. Твърдение, че в изречения като (1a) се съдържа ренаратив или конклузив и пр., т.е. модални и други подобни особени форми, би било не просто неадекватно, но и нелепо, като се има предвид, че исторически и научни факти от рода на посочения в (1a) няма как да бъдат изказвани чрез аорист или имперфект, т.е. няма как да бъдат свидетелски, защото няма как да има живи свидетели. Тези факти са **винаги** или следствие от научни умозаключения, т.е. конклузивни, или нещо преразказано (преизказано), т.е. ренаративи. При това тези факти са огромен брой, неизброими. Следователно формите от типа *са се хранили*, образувани от имперфектни причастия, са **стандартен перфект** (също както формите от типа *са се храни-*

ли). Те нито са редки, нито са неправилни. Те не са „нещо друго“. Те не са „неперфект“. Те са истински перфект и се образуват от имперфектни причастия.

Да разгледаме и друго възможно възражение на несъгласните с тезата за имперфектния перфект – свързано с факта, че в (1a) е налице особен субект, генеричен, и че може би това води до употребата на имперфектно причастие. Подобно възражение също би било неадекватно, защото в българския език са налице и безброй изречения с имперфектни причастия, в които субектът не е генеричен, а е реално съществуващо (съществувало) човешко същество, срв.:

- (2) а. Тесла **е мислел**^{ИМПЕРФ}, че преносът на електричество по въздуха е практически възможен
 б. *Тесла **е мислил**^{АОРПЕРФ}, че преносът на електричество по въздуха е практически възможен

В (2a-b) отново, в пълен противовес на разбиранията на повечето българисти, правилна е формата с имперфектното причастие, а неправилната е с аористното. Еwentуално ново възражение тук би било, че в изреченията (1a) и (2a) са обрисувани ситуации, обхващащи целия живот на субектите – и това са „състояния“ (states) по , а не са дейности/процеси (activities).⁶ Подобно възражение също е обречено, тъй като перфект с имперфектни причастия, описващ актуални, конкретно извършващи се в даден момент ситуации, също така се образува и широко се използва в българския език. Срв. изречения от типа (3a) и (3b), където отново тъкмо формата с имперфектно причастие е правилната, а неправилна е формата с аористно причастие:

- (3) а. Детето **е спяло**^{ИМПЕРФ}, когато майка му е влязла в стаята
 б. *Детето **е спало**^{АОРПЕРФ}, когато майка му е влязла в стаята

Тук в изречението с имперфектно причастие е налице дейност/процес (activity) по , т.е. несвършено действие в даден конкретен момент в миналото. Ясно е защо Ро Хауге използва за изречения като (3a) термина перфектен прогресив. Защото напомнят на форми като has (had) been sleeping или was sleeping в английския език.

Що се отнася до въпроса за възможния модален характер на форми като *е спяло* в (3a), отново няма значение дали те могат да се разглеждат и като умозаключителни (конклузив), преизказани (ренаратив) и пр. Както е известно, самият перфект, и от свършено причастие, винаги или почти винаги може да се разглежда като резултат от умозаключение и подобни мисловни операции или като нещо предадено по чужди думи (Chakarova, 2012). Но това не означава, че съществуването изобщо на перфект в българския език трябва да се отхвърли и да се приеме, че всичките му форми, както от типа на *е мислил*, така и от типа на *е мислел*, са конклузивни или ренаративи (или нещо друго модално).

И така, в обобщение на направения дотук анализ с конструирани изречения и обратно на разбиранията на мнозинството българисти, в съвременния български език има безброй изречения, в които правилната за употреба форма

за перфект (сегашен перфект) е с имперфектно причастие, вж. (1а), (2а), (3а), а съответните на тях изречения с аористно причастие са неправилни, неграматични, срв. (1b), (2b), (3b). Разбира се, необходимо е да се отговори на въпроса защо е така – и това ще бъде направено в следващите абзаци.

Тезата, че перфект не се образува от имперфектни причастия, се опровергава не само чрез конструиране на съответни изречения, но и разбира се, чрез анализ на автентичен езиков материал. Намирането на такъв материал днес е лесно – в интернет, благодарение на търсачките от типа Google. Вж. в (4) – (7) по-долу голямо множество най-различни изречения, регистрирани в интернет, с глаголите *ходя*, *боря се*, *работя*, *смея се*, *правя*, *правя се*. Всички тези изречения са подбрани така, че да съответстват на граматичните и семантичните норми на съвременния български език. Това са правилни, граматични изречения и във всички тях са налице глаголни форми, образувани от имперфектни причастия. Те няма как да не бъдат определени като перфект (сегашен), а трите последни изречения (7) съдържат форми за плусквамперфект.

- (4) а. Свидетелят И. **е ходел** по молба на Г. в сиропиталището, за да **поправа** вратите
- б. Люси [австралопитекът] **е ходела** изправена като човек
- с. Димитрина **е ходела** винаги с дълга коса
- (5) а. **Докато е работел** над базиликата „Свети Петър“, Микеланджело **се е борел** с тежък артрит
- б. Свидетелката обяснява, че познава ищеца, тъй като **са работели** заедно в керамичната фабрика. Сочи, че **е работела** във фабриката от 08.12.1965 год. до закриването ѝ през 1984 год. Заявява, че ищецът **е работел** в керамичната фабрика от 1976 до 1978 год.
- (6) а. Докато е стрелял, убиецът **се е смеел**
- б. През 50-те години на миналия век възрастният индивид **се е смеел** средно 18 минути дневно
- (7) а. Ако тогава Западът не **се беше правел** на важен, а бяха подхождали конструктивно, войната отдавна да е приключила
- б. Скатаваше се, както го **беше правел** преди много години в казармата

Още първоначалният преглед на изреченията (4) – (7) показва, че замяната на имперфектен с аористен перфект в някои случаи е възможна, дори и без промяна в значението на съответното изречение или с малка промяна. Но в никакъв случай тази замяна не е необходима, както твърди Marovska (2005: 83). Например имперфектната форма *се е смеел* в (3а) може да се замени от аористна – *се е смял*, почти без промяна в смисъла. В повечето случаи в (4) – (7) обаче замяна е невъзможна без съществена промяна в значението на изречението, а в отделни случаи замяна дори е напълно невъзможна, тъй като тя води до неграматичност на новополученото изречение. Срв. изречението (4е) с (8а), а след това и с (8б):

- (4) е. Димитрина е **ходе**^{ИМПЕРФ} винаги с дълга коса
 (8) а. *Димитрина е **ходи**^{АОРПЕРФ} винаги с дълга коса
 б. Димитрина е **ходи**^{АОРПЕРФ} винаги с дълга коса на училище

Изречението (8а) е неграматично, защото не съответства на ситуацията, изразена в (4е), която обхваща целия живот (приблизително) на субекта. Причината е, че в семантиката на несвършения аорист се съдържа елемент „темпорална ограниченост“, т.е. приключеност на ситуацията, но без пълна завършеност (както при свършения аорист) и без наличие на прагматичен резултат.⁷⁾ Този елемент в семантиката на българския несвършен аорист („темпорална ограниченост“) е идентифициран още преди шест десетилетия от Yanakiev (1962), който отбелязва, че при употреба на несвършен аорист е нужно „в контекста да се съдържат думи, които да подсказват, че действието е било прекратено в определен минал момент“. Авторът илюстрира явлението чрез два примера в език без противопоставяне аорист/имперфект – руски, които следва да се преведат на български съответно с несвършен аорист и несвършен имперфект:

- (9) а. Наша избушка тонула в снежных сугробах до конца весны
 ‘Нашата къщурка **тъна**^{НСВАОР} в снежните преспи до края на пролетта’
 б. Наша избушка тонула в снежных сугробах, когда мы приехали в деревню
 ‘Нашата къщурка **тънеше**^{НСВИМП} в снежни преспи, когато пристигнахме в селото’

На базата на семантиката на несвършения аорист, включително елемента „темпорална ограниченост“, към Вендлеровите четири ситуации има предложена пета ситуация, епизод (Kabakciev 2000: 279 – 307), различна от Вендлеровите. В междуезиков план епизодът има широко представителство. Освен в несвършения аорист в българския език и в делимитативните свършени глаголи във всички славянски езици той се открива и в адвербиалите от типа *for-time* в езици от типа на английския. И така, изречението (4е) не съдържа елемент „темпорална ограниченост“ и типът ситуация в него не е епизод, а е състояние. Това е така, защото липсват индикации за приключеност на ситуацията „носене на дълга коса“ от страна на субекта. Напротив, ситуацията в (4е) обхваща, грубо казано, целия живот на субекта, оттам нейният период на валидност е неясен, неизвестен. Необходимо условие за употреба на несвършен аорист обаче е да е налице епизод, ограничен период от време на валидност на ситуацията, която в случая е „носене на дълга коса“. Оттук неграматичността на изречението (8а), което повтаря липсата на индикации за приключеност на ситуацията в (4е), но въпреки това в него е употребен несвършен аорист. Несвършения аорист представя ситуацията епизод, а тя, със своя елемент „темпорална ограниченост“, влиза в колизия с останалата част на изречението. Резултат: неграматичност! Но в (8б) условието да е налице епизод, „темпорална ограниченост“, за да може да се употреби несвършен аорист, е изпълнено. Чрез израза *на училище* в него е

обрисувана ситуация, ограничена до училищния живот на субекта – и това дава възможност за употреба на формата *е ходила* вместо *е ходела*.

Следва да се отбележи, че ситуацията епизод търпи темпоралната ограниченост да бъде в широки рамки, както в (8b). При още по-силно ограничаване на периода на валидност, срв. (10a), където периодът на валидност на ситуацията е *тази сутрин*, несвършеният аорист е съвсем на място. Обратно, замяната му тук с несвършен имперфект, срв. (10b), води до неграматичност. Формата *ходела* предполага обичайност и това я прави несъвместима с темпорални адвербиали с кратък обхват от типа *тази сутрин*. Но трябва да се има предвид, че механизмът на взаимодействие между елементите в изречението, обуславящ употребата на аорист и имперфект, съответно аористен перфект и имперфектен перфект, е изключително сложен (както при явлението композиционен вид, вж. Kabakciev 2000; 2019). Сложността е видна от изречението (10c), в което адвербиалът *тази сутрин* допуска имперфектен перфект, а това се дължи на замяната на адвербиала за начин *с дълга коса* с адвербиала *само по бански*:

- (10) а. Димитрина **е ходила**^{АОРПЕРФ} на училище тази сутрин с дълга коса
б. *Димитрина **е ходела**^{ИМПЕРФ} на училище тази сутрин с дълга коса
с. Димитрина **е ходела**^{ИМПЕРФ} из градината тази сутрин само по бански

Казано без теоретизиране, ходенето с дълга коса е нещо, което трае дълго време и не се променя бързо, минута по минута. Обратно, ходенето по бански е нещо, което трае кратко и може да се променя бързо, минута по минута. Но по каква още причина адвербиалът *тази сутрин* в (10c) допуска имперфектен перфект? Защото, докато имперфектният перфект в изречение като (4e) експлицира обичайност (т.е. Вендлеровата ситуация „състояние“), в изречение като (10c) той експлицира актуално действие, темпорално неограничено, валидно за съответния конкретен момент (прогресивност, а прогресивността е Вендлерова ситуация „процес“). Този тип ситуация (10c) имплицира възможност за промяна – Димитрина може тази сутрин пет минути да ходи по бански, следващите пет минути да е в рокля, а следващите десет отново да е по бански. Обратно, Димитрина не може (при нормални обстоятелства) пет минути да ходи с дълга коса, следващите пет с къса, следващите десет пак с дълга. Като обобщение: обичайността и прогресивността са два базови елемента в семантиката на имперфекта, които се повтарят в семантиката на имперфектния перфект.⁸⁾

Ясно е сега, че семантичната разлика между аористен перфект и имперфектен перфект произтича от (и покрива) семантичната разлика между аориста и имперфекта. Аористният перфект повтаря семантиката на аориста; имперфектният перфект – на имперфекта.⁹⁾ Да проверим дали е така, като разгледаме следните две изречения съответно с имперфект и аорист, образувани на базата на изречението (4a), т.е. трансформирани от него:

- (11) а. Свидетелят **ходеше**^{НСВИМПФ} по молба на Г. в сиропиталището, за да поправи вратите

- б. Свидетелят **ходи**_{НСВАОР} (**ходѝ**) по молба на Г. в сиропиталището, за да поправа вратите

Разликата между (11a) и (11b) е очевидна. *Ходеше* (11a) означава, че свидетелят е посещавал сиропиталището неограничен, неопределен брой пъти, неизвестен за говорещия. По тази причина значението на изречението (12a) е равностойно на значението в (11a), докато вмъкването на адвербиал за неограничена повторителност като *често* или *редовно* в изречението с аорист (11b) води до частична неприемливост на новополученото изречение (12b):

- (12) а. Свидетелят често/редовно **ходеше**_{НСВИМП} в сиропиталището, за да поправа вратите
 б. ?Свидетелят често/редовно **ходи**_{НСВАОР} (**ходѝ**) в сиропиталището, за да поправа вратите

Казано без теоретизиране, ако заменим формата *е ходел* в (4a), вж. също (13a) по-долу, с *е ходил*, срв. (13b), това коренно променя смисъла на изречението: (13b) вече означава, че свидетелят е посетил сиропиталището ограничен брой пъти. Нещо повече, възможно е посещението да е било едноединствено! Обратно, формата *е ходел*, както в (4a) или (13a), означава, че свидетелят е посещавал сиропиталището неизвестен за говорещия (неограничен) брой пъти – в смисъл, че говорещият не знае къде започва и къде свършва периодът на посещенията:

- (13) а. Свидетелят **е ходел**_{ИМПЕРФ} в сиропиталището
 б. Свидетелят **е ходил**_{АОРПЕРФ} в сиропиталището

И нещо особено важно, в изреченията с *е ходел*, (4a) и (13a), свидетелят, първо, непременно е посещавал много пъти сиропиталището, второ, изключено е да го е посетил само веднъж! Обратно, при формата *е ходил*, както в (13b), свидетелят може да е посетил сиропиталището един-единствен път или да го е посетил два-три пъти (или няколко) пъти. Но при всяко положение е налице **определен брой пъти**, за разлика от предишния случай (4a) или (13a), в който посещенията са **неопределен, неограничен брой пъти**. Следва да се подчертае, че изречението (4a) е от съдебната практика – и е излишно тук да се обяснява, че различията в значенията на такива изречения са от решаващо значение за изясняване на съответния правен казус. Допускането на грешка в употребата на едната вместо другата глаголна форма (аористен перфект вместо имперфектен перфект или обратното) би била фатална както за изясняването на казуса, така и на делото.¹⁰⁾

Но да продължим с анализа на семантиката на изречения с форми за аористен и имперфектен перфект. Например в изреченията с имперфектен перфект по-горе (4) – (7) употребата на аористен перфект би имплицирала, че е налице нещо допълнително случило се, докато употребата на имперфектен перфект имплицира, че говорещият не знае къде точно в миналото започва описваната ситуация и къде точно свършва. Имплицирането на нещо допълнително случило се при аористен перфект се дължи на темпоралната ограниченост, при-

ключеността на периода на описваната в изречението ситуация. Щом нещо е приключило, след неговото приключване по необходимост възниква нова ситуация, т.е. нещо ново се случва.

В този смисъл особено абсурдна би била употребата на аористен перфект в изречението (6b), срв. (6b'):

- (6) b'. През 50-те години на миналия век възрастният индивид **се е смял**^{АОРПЕРФ} средно 18 минути дневно

Изречението (6b') с аористен перфект изразява мисълта, че възрастният индивид е произвеждал смях средно 18 минути дневно от началото на 50-те години на миналия век до края на този период – вж. отново Yanakiev (1962), според когото при несвършен аорист е нужно контекстът да подсказва, че действието е прекратено в определен минал момент. Оттук изречението (6b') имплицира, че преди и след 50-те години на миналия век възрастният индивид вече **не е** произвеждал смях средно 18 минути дневно. Но подобна мисъл, произтичаща от употребата на несвършения аорист (**се е смял** вместо **се е смеел**) е невярна в дадения случай, тъй като оригиналното изречение с имперфектен перфект (6b) нито съдържа, нито имплицира мисълта, че след 50-те години на миналия век възрастният индивид вече не е произвеждал смях средно 18 минути дневно.

Нека да опростим горното обяснение чрез примерите (14a) и (14b), съответно с аорист и имперфект:

- (14) а. Сутринта детето **спа**^{НСВАОР}
б. Сутринта детето **спеше**^{НСВИМП}

Изречението (14a) имплицира мисълта, че са налице два периода преди сутринта и след сутринта, в които детето непременно е било будно, т.е. не е спяло. Точно обратното, (14b) допуска мисълта, че детето може да е спяло и през нощта и че може да спи и в момента. Това са две коренно различни пропозиции, две коренно различни ситуации. Едната (14a) е епизод, другата е Вендлеровата activity. Изреченията (6b) и (6b') се различават точно така, както се различават (14a) и (14b) – (6b') имплицира мисълта, че преди и след 50-те години на миналия век възрастният индивид е произвеждал порция смях различна от 18 минути дневно, докато (6b) имплицира (без да налага) друга мисъл, а именно, че преди и след 50-те години на миналия век възрастният индивид може би също така е произвеждал смях 18 минути дневно. Колкото и да е фино различieto, това са две съвсем различни ситуации, като първата (6a) е епизод, втората (6b) е Вендлеровата activity.

Заклучение. Анализът и на конструирани, и на реално срещащи се изречения в съвременния български език с употребени в тях форми за имперфектен перфект (образувани с имперфектно причастие) показва абсолютно категорично, че е налице необходимост от корекция в българската индикативна темпорална парадигма. Следва да се приеме, че в нея перфект се образува и от

имперфектни причастия, не само от аористни. В противовес на досегашните твърдения на мнозинството български лингвисти, тук се застъпва позицията, че двете форми – аористен перфект и имперфектен перфект, са еднакво правилни и често употребими. Доколкото аористният перфект или имперфектният перфект могат да бъдат употребени неправилно и това да предизвиква неграматичност на съответните изречения, тази неграматичност се дължи на несъвместимост между отделните компоненти в изречението. Често пъти несъвместимостта е между аористната или имперфектната семантика, повтаряща се в съответните форми за перфект, и някакъв присъстващ в изречението темпорален адвербиал (или друг елемент, променящ едни или други темпорални характеристики). Аористът и аористният перфект предполагат употреба на темпорални адвербиали за ограничен обхват на ситуацията. Имперфектът и имперфектният перфект предполагат употреба на темпорални адвербиали за неограничен (неизвестен за говорещия) обхват на ситуацията, включително обичайност или актуалност (прогресивност). Що се отнася до честотата на употреба на двете форми, аористният перфект изглежда малко по-често употребим от имперфектният перфект, но това не е резултат от „неправилност“ на имперфектният перфект, а се дължи на необходимостта в езиковата комуникация да се изобразяват едни или други ситуации, сред които едни са по-често срещани, други – по-рядко.

БЕЛЕЖКИ

1. Освен тезата, че перфект не се образува чрез имперфектни причастия до неотдавна в повечето граматики и различни други публикации за граматиката перфект се лансираше неадекватният термин „минало неопределено време“. В тази статия сегашен перфект (или просто перфект) са глаголните форми както от типа *е работил*, така и от типа *е работел*.
2. Въпреки че формите за преизказан имперфект като общо правило се образуват чрез изпускане на спомагателния глагол, срв. *Катя пееше* (индикатив), *Катя пеела* (преизказно вместо *Катя е пеела*). Формата *е пеела* обаче, която видимо е перфект, може да се разглежда и като умозаклучителна (умозаклучително наклонение, конклузив), а също така, по-рядко, като преизказна. Преизказан смисъл на *е пеела* не може да се изключи, въпреки че „официалната“ преизказна форма е без спомагателен глагол. Някои българисти настояват, че преизказността била не наклонение, а друга категория, немодална (наричана различно). В теорията на общото езикознание е прието, че наклонение (mood) е формалният израз на модалността (modality), а модалността, както отдавна е установено върху материал от много езици по света, бива деонтична и епистемологична. Няма спор, че преизказността е епистемологична модалност, оттук няма причина преизказността да не се разглежда като наклонение.

3. Под дистантен се има предвид несвидетелски.
4. Терминът перфектен прогресив се използва за английските перфектно-прогресивни глаголни форми (*has been working*), които имат някои характеристики, сродни на българския имперфект, но и някои различни. Перфектният прогресив изразява несвършено действие, но в конкретен период на оста на времето (Kabakciev 2017), за разлика от български форми като *се е говорел*, които в дадения от Ро Хауге пример (*тук винаги се е говорил български език*) изразяват обичайни ситуации.
5. Налице е известна нелогичност в термини като имперфектен перфект, но тя произтича от нелогичността при доста от термините в областите темпоралност и аспектиалност. Например, докато българският имперфект изразява несвършеност, т.е. имперфективност на обрисованата ситуация, имперфектът в немския език не изразява само имперфективност. Чрез него може да се изрази както имперфективност, *Hans spielte Schach* 'Ханс играеше шах', така и перфективност, *Hans antwortete* 'Ханс отговори'. В този смисъл и за българския език, в който са налице имперфективен аорист и имперфективен имперфект, не е особен терминологичен проблем да се постулира, че са налице и имперфектен перфект, и аористен перфект.
6. Класификацията на Вендлер (Vendler 1957) е базово лингвистично познание, затова тук се приема, че описанието и обяснението ѝ са излишни.
7. При свършения аорист е налице темпорална ограниченост плюс прагматичен резултат (вж. Kabakciev, 1984; 2000: 279 – 307; 2019: 202).
8. Но няма как да бъдат обект на внимание тук поради липса на място.
9. Разбира се, към семантиката на аористния перфект и на имперфектния перфект допълнително се наслаждава семантиката на перфекта (Kabakciev 2020), но тя не е обект на анализ тук.
10. Казано на обикновен език, едно нещо е редовното или често посещение на дадено място, съвсем друго нещо е посещението на същото място един път или няколко пъти (ограничен брой пъти).

ЛИТЕРАТУРА

- Алексова, К. (2004). Отново за отношението индикативен перфект – конклузивен аорист (някои теоретични аспекти с оглед и на обучението по български език за чужденци). В: *Трета международна конференция „Езикът – средство за образование, наука и професионална реализация“*. Варна: СТЕНО, 183 – 191.
- Андрейчин, Л. (1976). Обща характеристика на българската глаголна система. В: П. Пашов, Р. Ницолова, *Помагало по българска морфология. Глагол*. София: Наука и изкуство, 22 – 28.
- Българска академична граматика (1983). *Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология*. София: БАН.
- Георгиев, С. (1991). *Българска морфология*. В. Търново: Абагар.

- Маровска, В. (2005). *Новобългарският перфект: функционални метаморфози и теоретични предизвикателства*. Ромина.
- Маслов, Ю. (1982). *Граматика на българския език*. София: Наука и изкуство.
- Ницолова, Р. (2008). *Българска граматика. Морфология*. София: Св. Климент Охридски.
- Пашов, П. (2013). *Българска граматика*. София: Хермес
- Чакърова, К. (2012). Към въпроса за функционалните еквиваленти на българския конклузив в сърбохърватския език. В: *Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров*. Пловдив: Издателство на Пловдивския университет, 270 – 281.
- Янакиев, М. (1962). Българските глаголни форми, с които се съобщава за минали събития, и начините за превеждане на руското „прошедшее время“. *Български език и литература* 2, 3 – 10.

REFERENCES

- Aleksova, K. (2004). Otnovo za otnoshenieto indikativen perfekt – konkluziven aorist (nyakoi teoretichni aspekti s ogled i na obuchenieto po balgarski ezik za chuzhdentsi). V: *Treta mezhdunarodna konferentsiya "Ezikat – sredstvo za obrazovanie, nauka i profesionalna realizatsiya"*. Varna: STENO, 2004, 183 – 191.
- Andreychin, L. (1976). Obshta harakteristika na balgarskata glagolna sistema. V: P. Pashov, R. Nitsolova, *Pomagalo po balgarska morfologiya. Glagol*. Sofia: Nauka i izkustvo, 22 – 28.
- Bulgarian Academy Grammar (1983). *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom 2. Morfologiya*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.
- Chakarova, K. (2012). Kam vaprosa za funktsionalnite ekvivalenti na balgarskiya konkluziv v sarboharvatskiya ezik. V: *Ezikat na vremeto. Sbornik s dokladi po sluchay 70-godishniya yubiley na prof. d.f.n. Ivan Kutsarov*. Plovdiv: Plovdiv University Press, 270 – 281.
- Georgiev, S. (1991). *Balgarska morfologiya*. V. Tarnovo: Abagar.
- Kabakciev, K. (1984). The article and the aorist/imperfect distinction in Bulgarian: an analysis based on cross-language ‘aspect’ parallelisms. *Linguistics* 22. 643 – 672.
- Kabakciev, K. (2000). *Aspect in English: a “common-sense” view of the interplay between verbal and nominal referents*. Dordrecht: Kluwer.
- Kabakciev, K. (2017). *An English Grammar: main stumbling blocks for Bulgarians learning English*. Stuttgart: Mariana Kabakchiev Verlag.

- Kabakciev, K. (2019). On the history of compositional aspect: vicissitudes, issues, prospects. *Athens Journal of Philology*, Vol. 6, 3, 201 – 224. <https://doi.org/10.30958/ajp.6-3-4>
- Kabakciev, K. (2020). On the raison d'être of the present perfect, with special reference to the English grammeme. *Athens Journal of Philology*, Vol. 7, 2, 125 – 146. <https://doi.org/10.30958/ajp.7-2-4>
- Lindstedt, J. (1985). *On the Semantics of Tense and Aspect in Bulgarian*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Marovska, V. (2005). *Novobalgarskiyat perfekt: funkcionalni metamorfozi i teoretichni predizvikatelstva*. Sofia: Romina.
- Maslov, Y. (1982). *Gramatika na balgarskiya ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Nitsolova, R. (2008). *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: Sofia University Press.
- Pashov, P. (2013). *Balgarska gramatika*. Sofia: Hermes.
- Rå Hauge, K. (1999). *A Short Grammar of Contemporary Bulgarian*. Bloomington, Indiana: Slavica Publishers.
- Vendler, Z. (1957). Verbs and times. *The Philosophical Review* 66: 143 – 160.
- Yanakiev, M. (1962). Balgarskite glagolni formi, s koito se saobshtava za minali sabitiya, i nachinite za prevezhdane na ruskoto “proshedshee vremya”. *Balgarski ezik i literatura / Bulgarian Language and Literature* 2, 3 – 10.

A NECESSARY CORRECTION IN THE BULGARIAN INDICATIVE TENSE PARADIGM: THE PERFECT IS FORMED FROM IMPERFECT PARTICIPLES AS WELL

Abstract. According to most Bulgarian grammars and the majority of researchers studying the Bulgarian perfect, its indicative forms are built from aorist participles and not from imperfect ones. This is an inadequate thesis that must be corrected. Analyzed in the paper are many examples with perfect verb forms built from imperfect participles. The relevant specificities in the semantics of the perfect, the aorist and the imperfect are investigated, and a firm conclusion is made that the Bulgarian perfect must be regarded as formed from both aorist and imperfect participles.

Keywords: perfect; aorist; imperfect; re-narrative; inferential

✉ **Krasimir Kabakciev, DSc.**

Independent Researcher

Sofia, Bulgaria

E-mail: kkabakciev@gmail.com

https://www.researchgate.net/profile/Krasimir_Kabakciev